

נג בכסלו תשע"ב

19 בדצמבר 2011

תיק מס' 71063

פסק דין - השלמת מילגה מכולל אברכים

בעניין שבין

התובעים

1-5. חמישה אברכים

יכנו להלן אברך א'-ה'

הנתבעת

כולל אברכים

בתביעות התובעים, שהוגשה בבית הדין נכרכו נושאים שאינם תלויים זה בזה אך קשורים כולם לכולל שהפעילה הנתבעת. התביעות הינן:

1. תביעה על השלמת המילגה לחודש אוגוסט. תביעה זו נוגעת לקבוצת אברכים שעזבו את הכולל בסוף שנת תש"ע.
2. תביעת מלגות שהכולל קיבל מגורם נוסף עבור האברכים, ולטענתם הועברה באופן חלקי.
3. תביעת על כך שחתימתם על 'כולל האלף', גרמה להם נזק ארוך טווח, בכך שאינם זכאים למלגה רגילה ממשד הדתות.

סיכום התובעים ותביעותיהם:

התביעה	התובעים	סכום
מלגת חודש אוגוסט	אברך א'	2000 ₪
	אברך ב'	1145 ₪
	אברך ג'	1145 ₪
	אברך ד'	2,400 ₪
	אברך ה'	1145 ₪
השלמת מלגות מגורם נוסף	אברך ב'	12,000 ₪
	אברך ג'	12,000 ₪
	אברך ה'	6,000 ₪

משרד ראשי: רח' ר' חייא 3 / פינת ברוריה (corner of Brurya St.) 3 Rav Chiya St. Main Office:

ת.ד. 36238 ירושלים 91360 P.O.B 36238 Jerusalem 580282515 עמותה רשומה מס' 580282515 עמוד 1 מתוך 14
טל' 077-215-8-215 Tel פקס 02-5379626 Fax www.eretzhemdah.org 580282515
beitdin@eretzhemdah.org

Founders: The Bellows Family Chicago, Illinois

תביעת חתימה על כולל האלף	אברך ג'	77,112 ₪
	אברך ה'	77,112 ₪

תביעה א. השלמת מלגת אוגוסט

1. העובדות המוסכמות

הלמודים בכולל הסתיימו בט' באב תש"ע 20.7.10 מספר אברכים שסיימו את לימודיהם בכולל באותה שנה קיבלו את מלגת חודש יולי המכסה גם את חלק מתקופת בין הזמנים עד לכ' באב. לתובע מס' 1 לא שולמה מלגה אוגוסט כלל. לתובע מס' 2-4 שולם החלק שמגיע ממשרדי הממשלה, ללא השלמת חלקה של הכולל. כך על פי טענות התובעים שלא הוכחו על ידי הנתבעת. פירוט התביעות, בטבלה לעיל.

2. תביעות וטענות התובעים

לטענת התובעים, הלימודים בכולל נמשכים למעשה עד א' באלול, שכן האברכים זכאים לימי חופשה ועל כן הנהלת הכולל מחייבת במלגה גם לתקופה זו. בנוסף לכך תקצוב משרד הדתות עבור האברכים הוא לפי הלוח הלוועזי כך שמבחינת התקצוב הממשלתי הועברו מילגות עבור האברכים הללו עד לסוף חודש אוגוסט, שהסתיים בכא' באלול, כשאלו מהם שעברו לכולל אחר וקיבלו גם שם מלגה ממשרד הדתות תוקצבו שם רק מהחודש שלאחר מכן. יש לציין שבפועל האברכים תובעים את המלגה במלואה דהיינו גם את מלגת הכולל וזאת משום שהכולל מעניק את המלגות על פי תאריך לוועזי ועל כן המלגה המכסה את בין הזמנים מסתיימת בסוף חודש אוגוסט.

3. טענות הנתבעת

הנתבעת תקבל על עצמה את הוראת בית הדין בעניין, ואינה טוענת בוודאי בשאלה זו.

4. השאלה לדין

האם אכן הנהלת הכולל מחויבת לאברכים מאלול לאלול, כלומר גם למלגות עבור תקופת בין הזמנים. ומה הדין במקום שפועל לפי השנה הלוועזית.

א.5. תקופת המלגה

לגבי פועל שנשכר לשנה, ברור שהוא חייב לשלם שכרו הוא לשנה שלימה, כמובן בתנאי שהפועל עומד בנדרש ממנו (ראה שו"ע חו"מ שיב,א לגבי שכירות בתים וראה פתחי חושן שכירות פרק ז סעיף א לגבי פועלים).

נחלקו הפוסקים האם לאברכים יש מעמד של פועלים שכן התשלום בכלל מוגדר "שכר בטלה" כדי שיוכל להיות פנוי ולעסוק בתורה, על כן נראה שאין להחשיב זאת כמשכורת (שו"ע יו"ד רמו, ה; פד"ר ירושלים ח, עמ' שסה בשם גדולי הדיינים, שאברכים אינם כפועלים וכן שם יב, עמ' רפז. בשו"ת נצח ישראל סימן נב ובשו"ת שבט הלוי ח, שטו כותבים שאברכים דינם כפועלים, לפחות במקרים מסוימים) ההשלכה של דיון זה היא בעיקר סביב האפשרות של ראש כולל "לפטר" אברכים באמצע הזמן.

אך נראה שלכל הדעות אם נסתיימה כראוי תקופת הכולל, מחויבים העומדים בראשו להמשיך לשלם עד סוף הזמן המקובל כשנת הלימודים.

על כן נראה שהמלגה צריכה להינתן עד סוף אב, ובכך למלא את השנה מאלול ועד אלול. ביחס למלגה מתאריך א' אלול 11 באוגוסט, ועד כא באלול תש"ע 31 באוגוסט 2010.

הנתבעת המציאה לבית הדין מסמכים, מהם עולה שאברכים חדשים שנקלטו בשנת הלימודים תשע"א, דהיינו באלול תש"ע, קיבלו מלגה החל מתחילת חודש אלול, למרות שחודש ספטמבר, התחיל רק באמצע אלול. מכאן, שיש לדחות את הטענה העקרונית של התובעים שכיוון שהתשלומים הם על פי חודשים לועזיים, השנה מסתיימת בסוף אוגוסט, שהרי אם כדבריהם, היתה מתחילה עבור האברכים החדשים רק בספטמבר, ולא היא.

עדיין, נראה שיש להבחין בין שני חלקי המלגה:

חלק המלגה המגיע ממשרדי הממשלה: הנתבעת לא המציאה הוכחות שקצבה זו לא הגיעה אל חשבונה, ואף לא טענה כך. חשוב לציין, שגם אם עברו האברכים כולל, הכולל החדש לא יכול לקבל עבורם כסף ממשרד הדתות, כיוון שלא ניתן לעבור כולל במהלך חודש אוגוסט (למעשה, רק ניתן לעבור כולל רק במועדים מסוימים, הקבועים על ידי משרד הדתות). על כן נראה שעליה לשלם לאברכים מלגה זו במלואה.

חלק המלגה הניתן על ידי הנתבעת (1145 ₪): כפי שהסברנו לעיל, שנת הלימודים, כולל החופשה מסתיימת בסוף חודש אלול. לא מסתבר שיש להטיל על הנתבעת לשלם לאברך מכיסה עבור תקופה בה האברך לומד במקום אחר, או עוסק בפרנסתו, שוהה בחופשה וכד'.

א.6. הכרעה

על כן,

לתובע מס' 1 תשלם הנתבעת 855 ₪ + $1/3 * 1145 = 1236.70$ ₪.

לתובעים מס' 2-4 תשלם הנתבעת חלקה עבור תקופת בין הזמנים – 381.70 ₪.

לתובע מס' 5, תשלם הנתבעת 855 ₪ + $1/3 * 1,545 = 1,370$ ₪

בנוסף, תישא הנתבעת במחצית האגרה ששולמה על ידי התובעים 1, 2 (לגבי תובעים 3, 4 ראו להלן פרק ג').

תביעה ב' – השלמת מלגות שהתקבלו מגורם אחר

אברך ב' לא נכח בדיון עקב מילואים, אך ייצג אותו אברך ה', באישורו.

ב.1. עובדות מוסכמות

באלול תשס"ח עבר הכולל להיות בתוך מוסד אחר מתוך מגמה לתרום לשני הגופים. כחלק משיתוף הפעולה, עסקו אברכים בחונכות לתלמידי המוסד. אברכי הכולל שהשתתפו בתוכנית באותה שנה וכן בחלק (3 חודשים) מהשנה שלאחריה קיבלו תוספת של 500 ₪ בלבד עבור כל חודש.

ב.3. טענות התובעים ותביעתם

לטענת התובעים, ראש הכולל, וראש המוסד החינוכי, אמרו לאברכים שהם זכאים ל- 1,000 ₪ תוספת לחודש עבור הפעילות עם תלמידי התיכון, ובפועל קיבלו רק 500 ₪. לטענת ה' הכולל' שימשו כמעבירי המשכורת והיו אמורים להעביר את הסכום שקיבלו עבור האברכים במלואו. שני תובעים פעלו 15 חודשים בתוכנית והשלישי פרש לאחר 12 חודשים:

אברך ב'	7500 ₪
---------	--------

אברך ג'	7500 ₪
אברך ה'	6,000 ₪

ג. טענות הנתבעת

לטענת הנתבעת, אין התחייבות לאברכים על סכום של 1000 ₪ עבור החונכות. ההסכם הוא בין המוסד החינוכי לכולל ולא בין המוסד החינוכי לאברכים.

לטענת הנתבעת, למוסד החינוכי היו השגות על פעילות האברכים. על כן, העבירה כסף באיחור רב, ורק עבור שנת הפעילות הראשונה (42,000 ₪) ולא עבור הפעילות שהתקיימה בחלק מן השנה השנייה.

נמצא, שהסכום שניתן על ידי המוסד החינוכי לכל התקופה היה 42,000 ₪, בלבד וממילא זה לא מגיע לסכום של 1,000 ₪ אלא פחות מזה. סכום גם אמור היה לכסות את הביטוח של המקום והוצאות נוספות של הכולל.

הנתבעת העבירה לבית הדין מסמכים, מהם עולה שהמוסד החינוכי כרת חוזה ב-21.6.09 (כ"ט סיוון תשס"ט) עם הכולל. החוזה קובע שלכולל תהיה מחוייבות למוסד החינוכי:

12. הכולל, מצידו, יעמיד לרשות המוסד החינוכי שישה אברכים מבין האברכים הלומדים בכולל, אשר יקדישו 5 שעות שבועיות כ"א לפעילות חינוכית במוסד, בהתאם לתכנית חינוכית אשר תוגדר במשותף ובתיאום עם מנהל המוסד (להלן: "החונכים"). המנהל יראיין מראש כל אברך אשר יוצע על ידי הכולל כחונך, ויהיה רשאי, בהתאם לשיקול דעתו הבלעדי, לדרוש את החלפתו בכל עת באברך אחר אשר יאושר על ידו.

בתמורה המוסד החינוכי תקצה מקום עבור הכולל במבנה המוסד, ומלבד הקצאת המקום:

13. במהלך תקופת הסכם זה, ישתתף המוסד החינוכי בעלות המלגות המוענקות על ידי הכולל לאברכים המשמשים כחונכים בלבד. השתתפותו של המוסד החינוכי יעמוד על סך של 42,000 ₪ (ארבעים ושניים אלף שקלים חדשים) לכל תקופת ההסכם, אשר ישולמו בתנאים ובמועדים המפורטים להלן:

החלוקה המפורטת מופיעה גם היא בהמשך:

14. במידה ויחליטו הצדדים להאריך הסכם זה לתקופה נוספת כאמור בסעיף 2 לעיל, תעמוד השתתפותו של המוסד החינוכי בעלות המלגות המוענקות על ידי הכולל לאברכים המשמשים כחונכים, על סך של 1,000 ₪ לחודש עבור כל חונך. סעיף זה עוסק אך ורק בתקופת ההארכה מעבר לתקופה המפורטת בסעיף 1 בהסכם שהיא-מה-1.1.09 עד ל-25.8.09 ובו נכתב שמתקופת ההארכה ההשתתפות תהיה 1,000 ₪ לאברך. בפועל התקיימה המסגרת עוד מספר חודשים בשנת תש"ע ונפסקה.

4.4. דיון

מבחינה עובדתית התברר שהסכום שהועבר הוא 42,000 ₪ וסכום זה ניתן בפועל לכל התקופה של 15 חודשים עבור שישה אברכים. הרי שהסכום אפילו מופחת מ-500 ₪ ואין מקום לתביעה כלל. על האברכים לשים ליבם לכך, שהנתבעת שילמה להם תוספות עוד טרם קיבלה את הסכומים המדוברים מהמוסד החינוכי. בנוסף, לשון החוזה שבין הכולל לבין המוסד החינוכי בסעיף 13 שצוטט לעיל, אינו מורה בהכרח שהכסף מיועד כולו לתוספת למלגת האברכים.

5.5. החלטה

התביעה נדחית.

תביעה ג' – החתמה על כולל האלף

1.1. העובדות המוסכמות

האברך ה' והאברך ג' החלו את לימודיהם בכולל הכולל בבית שמש באלול תשס"ה – ספטמבר 2005. זמן מה לאחר הגיעם, ביום רביעי י' באלול תשס"ה, חתמו האברכים הללו, לבקשת ראש הכולל דאז, ולבקשתו של אחד מאנשי ההנהלה במוסד החינוכי, על מסמך בקשה להצטרפות לתוכנית 'כולל האלף'. המסמך מפורט וכולל בתוכו התחייבויות ותנאים שונים לצורך קבלת המלגה ממשד הדתות, ובסופו המשפט הבא:

16. הנני מאשר כי קראתי והבנתי את כל סעיפי התחייבות זו, ותנאיה ידועים לי.

שבוע לאחר מכן שוחח האברך ה' עם אביו, והאב העלה חששות בעניין ההצטרפות לכולל האלף. בעקבות כך ביקשו התובעים למשוך את חתימתם. לאחר שפנו אל ראש הכולל, הוא ביקש מהם שלא לעשות זאת ואמר שהוא ידאג לפתור כל בעיה שתעלה (הדברים נאמרו על דעת מנהל הכולל).

בסוף שנת תש"ע עזבו האברכים את הכולל ועברו לכולל אחר. אז התברר שבעקבות החתימה לכולל האלף אין להם אפשרות להיות רשומים יותר במשרד הדתות כאברכי כולל, ואינם זכאים למלגה מהמשרד.

ג2. טענות התובעים

התובעים טוענים, שהם מעוניינים להיות אברכים לאורך שנים ארוכות, ושגם בכולל הכולל ידעו זאת. כיום הכוללים בהם הם נמצאים משלמים להם מלגה אך לטענת התובעים מתנים זאת בקבלת החזר מהכולל.

לאור העובדה שהם ביקשו למשוך את חתימתם, ומתוך כך שהיה ברור שכוונתם להיות אברכים שנים רבות, ולאור ההבטחה של הנהלת הכולל לפתור להם בעיות שיתעוררו בהמשך, הרי שהם דורשים מהכולל לפצות אותם על הנזק שנגרם להם בגריעתם מרשימת האברכים. בדיון קצבו התובעים את התקופה ל-20 שנים, על פי בסיס של 855 ₪ לחודש. לאחר זמן, משיקולי אגרה, העמידו אותה על 7 שנים ותביעתם עומדת על סך של 77,112 ₪ לכל אחד מהם ותבעו לקבוע שהפסק דין הוא זמני ומאפשר להם תביעה נוספת לאחר 7 שנים אם ימשיכו ללמוד בכולל.

ג3. טענות הנתבעת

לטענת נציגי הכולל, הם הבהירו לכל האברכים שהכולל הוא המקום שממנו יוצאים לחיי המעשה – שימוש בקודש הוראה ורבנות. אין זה כולל שמיועד ללימודים בלא גבול. הם אכן אמרו שיגבו את האברכים, אך כוונתם היתה בעזרה מול הוועדות שלעיתים מאשרות הארכה או שבשעת הצורך יגנו על אברך הנדרש בסוף התקופה לעבוד והוא ממשיך בלימודים.

ג4. תוקפה של החתימה

האברכים חתמו על מסמך, שיש לו יתרונות כלכליים וגם חסרונות. פרטים רבים בהסכם, לא היו כתובים על גבי הבקשה, אך יש במסמך, כאמור (סעיף 16), הודאה על כך שכלל התנאים ידועים לחותם.

בתשובת הרשב"א (שו"ת הרשב"א, המיוחסות לרמב"ן, עז; וראו בשו"ת הרשב"א, ח"א תתקפה) דן באדם שחתם על שטר שאינו יודע לקרותו. הרשב"א מחייב את החותם, ומסביר :

שאפילו כשהמלוה מודה לו שאינו יודע לקרות, א"נ שיש עדים שחתם עד שלא קראו, מכל מקום מתחייב הוא עתה בכל מה שכתוב בו. כיון שלא חשש לקרותו, וסמך על הסופר. שכל הסומך על נאמנות של אחרים, הלא הוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר מי שהאמין על עצמו. והיינו טעמא דשליש... אף על פי שאינו יודע מה שכתבו עליו. ולא חשש לקרותו, וחתם בחותם ידו. שהוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שכתוב בו. והרי הוא חייב בכל אותו חיוב, אף על פי שלא לוח, מדר' יוחנן. דאמר חייב אני לך מנה, חייב (כתובות קא,ב). כלומר: אף על פי שלא היה חייב לו. וקי"ל כר' יוחנן.

התשובה הובאה להלכה בבית יוסף (סימן סט) ונפסקה להלכה בשולחן ערוך (חו"מ מה,ג): הודאה בחתם ידו, והשטר בגופן של עובדי כוכבים, והדבר ברור שאינו יודע לקרות, ויש עדים שחתם עד שלא קראו, מ"מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו.

כך גם גמרו בדעתם החותמים, לכל האמור בתנאי ההסכם, אף אם באופן סובייקטיבי לא ידעו את תכניו. זאת ועוד, העובדה ש'כולל האלף' היא תוכנית מוגבלת בשנים, המונעת את הרישום כאברך מן המניין לאחר חלוף השנים, ניתנת לידיעה בנקל, ועל כן יש לראות אותה כחלק מההודאה האמורה בסעיף 16 שצוטט לעיל. על כן, לגופו של עניין, מסתבר יותר, גם לאור התיאור של התובעים שלא רצו לחתום על המסמך, ובוודאי לאחר ההתייעצות עם אביו של התובע, שידעו גם ידעו את ההשלכות, ולא עמדו די הצורך על הדרישה להשתחרר מן המחויבות עליה חתמו.

5. ההתחייבות הנתבעת לגיבוי

כאמור, נציג הנתבעת השיב לתובעים שביקשו למשוך את חתימתם, שהנתבעת תגבה אותם, ולא יהיו להם בעיות.

הנזקים שנגרמו לתובעים כתוצאה מהחתימה אינם אלא גרמא – נזקים עקיפים - שהרי בעקבות החתימה לאחר מספר שנים הם נפלטים ממערכת הרישום של משרד התות.

ג. התחייבות לשלם על נזקי גרמא

כלל נקוט בדינו שאם אדם התחייב לחבירו שיגבה אותו בפעולה שיבצע הרי שהוא חייב לשלם לו גם מן הדין אם יקרה לו נזק של גרמא. כך כותב המרדכי (בבא קמא קטו) מדבריו של רבינו יקר¹:

...ומכאן אתה למד לכל הגרמות אם יקבל עליו בפירוש לשלם אם יגרום לו הפסד שהוא חייב... והיינו טעמא דאמר האי מאן דזבין ארעא לעובד כוכבים אמיצרא דישראל משמתין ליה עד דקביל עליה כל אונסא דאיתליד [*מיניה] משמע שאם לא היה מקבל לא היה חייב משום דגרמא בניזקין הוא ולא בר הזיקא ממש אלא קנסא קנסו ליה... המרדכי מביא מספר מקורות לדבריו. אחד מהם הוא בדברי הגמרא במסכת בבא קמא (קיד, א): אמר רב אשי: האי בר ישראל דזבין ליה ארעא לעובד כוכבים אמצרא דבר ישראל חבריה - משמתין ליה... דאמרי ליה: ארבעית לי אריא אמצראי, משמתין ליה עד דקביל עליה כל אונסא דאתי מחמתיה.

מהמרדכי עולה שהוא מבין שהנזק העלול לצמוח ממכירת הקרקע מגוי הוא "גרמא" וחכמים מחייבים את האדם שמוכר את הקרקע לקבל על עצמו תשלום נזק בכדי לחייב אותו לשלם גם על נזקי גרמא. כך היא דעת הראב"ד (חידושו שם, מובא גם ברשב"א):

ועד דמקבל עליה לא מחייב באונסיה, דאי מחייב למה ליה דמקבל עליה ולמה ליה לשמותי כי אתי אונסיה נוקמיה בדינא ונחייביה. כך עולה גם מדברי הנימוקי יוסף (מא, א בדפי הרי"ף) בשם הרא"ש:

דאי אירע שלא קבל ונמשך נזק לישראל המצרך לא מיחייב ישראל זה לשלומי ליה משום דהוה ליה גרמא בנזקין דלא ברי היזקא כיון שהעובד כוכבים שכנו עדיין לא עשה הנזק ושמא לא יזיקנו.

גם הרמב"ן והר"ן (ב"מ קח, ב) הביאו את דברי הראב"ד. המגיד משנה (שכנים יב, ז) הביא את דברי הראב"ד וציין שזו הסכמת הרמב"ן והרשב"א. וכן מובא גם בפסקי תלמיד הרשב"א (בבא מציעא קח, ב). בבית יוסף (שפו) הביא גם מחידושי תלמידי הרשב"א על בבא מציעא גם כשיטה זו. בר"ן (שם) הוסיף והביא בשם הרא"ה:

¹ המרדכי העתיק את דברי רבינו יקר (שזהו כינויו של רבינו אפרים) מקונטרס "דינא דגרמיי" שלו. הקונטרס מצוי בדינו כיום ונדפס במלואו בספר "אהל ישעיהו" על מסכת בבא קמא, ושם (עמ' כ) לאחר הקטע המצוטט למעלה נוסף המשפט "אבוהון דכולהו ערב..." ומשמע שזה המקור העיקרי לדעתו של רבינו יקר לדין זה. אמנם המרדכי השמיט משפט זה, וקל להבין זאת שכן בדין ערב אין זו התפיסה המקובלת בראשונים.

וכתב הרא"ה דהוא הדין לכל גרמא בניזקין דמשמתין ליה עד דמסלק ליה או דמקבל עליה כל אונסא דאתי ליה מיניה.

אמנם הרשב"א (בדבריו המובאים בשיטה מקובצת, וכפי הנראה ממהדורה אחרת מאלו שבחידושים שלפנינו, ושמא זו מהדורה קמא) כותב:

תימה ולמה ליה לשמותיה כי אתי אונסא, נוקמיה בדינא וניחייביה.

משמע מדבריו שעל הנזקים שהגוי עושה ניתן לחייב מעיקר הדין אף בלא שיקבל על עצמו לשלם. וכן מדייק הבית יוסף (קעה) מדברי הרא"ש:

כתב הרא"ש (ב"מ ט, כח): "והא דאין ממתניין עד שיבא היזק וינדוהו אז עד שיפרע לו משום שהחמירו חכמים לקונסו שיכתוב לו שטר שעבוד על נכסיו ויחול השעבוד מעתה ומעכשיו."

משמע מדבריו שאם לא קבל עליו כל אונסא דאתי ליה ובא לו נזק מהגוי שחייב לשלם. הגר"א (קעה, צג) הסכים לדיוק זה של הבית יוסף וביאר שהחוב הוא מעיקר הדין משום גירי דיליה, והפנה לעיין בסימן קנה. ונראה כוונתו למה שנאמר בסעיף מד ברמ"א, אשר הביא מחלוקת בראשונים לגבי אדם שהשאיר ביתו פרוץ ועוברים דרכו גנבים ומזיקים את השכן האם חייב לשלם כגירי דיליה או לא. צריך לציין שהכרעת הש"ך היא שפטור מלשלם, וראה בגר"א (שם) שלדעה שפטור אף אינו גרמא ומותר לגמרי.

אמנם המהר"י בן לב (ב, סו) והמחנה אפרים (נזקי ממון יא) חולקים וסוברים שאין דיוק זה מוכרח בדעת הרא"ש, והוסיף המחנה אפרים שאדרבא מדברי הרא"ש שהביא הנימוקי יוסף משמע להיפך, ומלבד זאת יש להוסיף שגם את דברי הרא"ש הללו שמהם מדייק הבית יוסף הביא הנימוקי יוסף בעצמו קודם שהביא את שיטת הראב"ד ומשמע שהבין שאין ביניהם מחלוקת.

שלטי גיבורים (ב"מ סה, א בדפי הרי"ף) מדייק מתשובת מהר"ם המובאת במרדכי (בבא קמא קס) ובתשובות הרא"ש (יח, ו-ז) המביא את דברי מהר"ם, ומהם עולה שאם אדם ביקש מחבירו שייעשה ערב לגוי ולאחר מכן הסתבך בגלל זה בעלילות חייב לשלם לו. זאת למרות שלא התחייב לשלם לו על כל נזק שייגרם. והמהר"ם מביא את המקור להלכה זו מהדין שבו אנו עוסקים למרות שאצלנו יש התראה. אכן השלטי גיבורים מבין שמהר"ם חולק וסובר שאין צורך בהתראה לחייב בתשלום. אמנם מהרא"ש עצמו בתשובה משמע שניסה ליישב שאלה זו שכן הוא כותב: "אף על פי שלא פירש זה בפירוש דודאי אמדין דעת שמעון שלא הי' מכניס עצמו לידי סכנה להתערב נגד הגוי אם לא לדעת כן וגם ראובן ידע זה והוי כאלו פירשו והתנו בו."

אכן, מחנה אפרים (נזקי ממון יא) סובר שהמהר"ם אינו חולק על שאר הראשונים שכן המרדכי מביא אותו והוא הרי סובר שצריך התחייבות בכדי להתחייב בגרמא. מהר"י בן לב (ב, סו) מבאר שיש חילוק בין מקרה שאדם מוכר בתוך שלו שאז הוא צריך להתחייב לשלם לבין אדם שנעשה ערב בעקבות בקשת השני שאז כל נזק שנגרם לו הוא גרמי. מהר"י קאשטרו (שו"ת אהלי יעקב יז) ביאר שבמקרה של ערבות לא צריך קבלה על עצמו שכן הוא "ברי היזקא" ועל כן מספיקה

אומדנא שהוא התחייב לפצות את הערב על הנזק שייגרם לו. בשו"ת דברי חיים (חו"מ א, מא וראה גם בדבריו בכח, לא ומב) כותב שהאומדן נחשב כקבלה ובאמת ללא קבלה אין חיוב ממוני שכן זהו גרמא בעלמא.

לכל ההסברים הללו המהר"ם והרא"ש אינם חולקים על שיטת הראשונים שהזכרה שאם התחייב לשלם על הגרמא, חייב לשלם מן הדין.

הבית יוסף עצמו (שפו) מכריע בבירור שהלכה כדעת הראב"ד וסיעתו. ואף שבלשונו בשולחן ערוך לא הזכיר את עניין הנידוי עד שישלמו כנראה העתיק את לשון הרמב"ם בלא הוספות, כך ביאר את דברי השולחן ערוך, בעל כנסת הגדולה בתשובותיו "בעי חיי" (חו"מ א, רכה).

עוד נדון הכלל בהקשר למי שהחזיר שטר חוב וגרם נזק (נה, א): "שליש שהחזיר שטר למלוה, שלא היה לו להחזיר, משמתינן לשליש עד שמקבל עליו כל אונסא שיארע ללוה מזה (תשו' רשב"א אלף נ"ב). " הגר"א בביאורו (ד) ציין כמקור לדין זה את ההלכה בה אנו עוסקים.

אם כן, לכאורה על הנתבעת לפצות את הנתבעים על הפסד המלגות לאורך השנים. עם זאת, נראה שמעיקר הדין, התובעת פטורה מחיוב זה מחמת כמה שיקולים.

6. היקף ההתחייבות

בשו"ת דברי חיים (חו"מ א, מא) שהבאנו לעיל דן במקרה של אדם שהתחייב שלא לפתוח חנות ולא עמד בהתחייבותו, מתוך כך הוא עסק בשאלה של התחייבות לפצות על גרמי. בפד"ר (ג, 339) העירו על דבריו שבשאלה בה הוא עוסק אין התחייבות ברורה לשלם על נזקים. במקרה בו אנו עוסקים נראה שיש התחייבות כזו לפצות על נזקים, אך השאלה היא מהו היקף הנזקים הנכלל בהתחייבות?

והנה, הרמ"א (קלא, ז) כבר ציין לשיטת המהר"ק לגבי ערב לגוי שאינו מחוייב באונס דלא שכח. גם במקרה דנן, למרות שככלל מוסכם על ידי הנתבעת שנאמרו דברים מעין אלה, אלא שנחלקו הצדדים כאמור, איזו פרשנות יש לתת להתחייבות זו.

בעניין זה, לא ניתן לשלול את פרשנות התובעת, שהדברים אמורים רק ביחס לבעיות נקודתיות של אישור על אי עבודה לאחר התקופה וכד'.

יש מקום במקרה דנן גם לאומד דעתם של הצדדים, לפי שיטת המהר"ק (שורש קכט) שבמקרה של דברים התלויים בדעת בני אדם יש מקום לאומדנא:

"דודאי דכל היכא שהמעשה מבורר אצל הדיינים אלא שאנו מסופקין באומדן דעת הנותן או המוכר או המגרשה אזלינן בתר אומדנא, אבל היכא דלא נתברר גוף המעשה אצל הדיינים כי ההיא דגמל אוחר כו' דאין ידוע לנו אם נגחו ואם לאו אלא מתוך אומד'".

על כן נוסף שגם מנקודת מבטם של התובעים, בוודאי ידעו היטב שאין מולם גורם עתיר ממון שייתן כיסוי לכל בעיה כלכלית אפשרית שתצוץ בעתיד, מסתבר שהם יודעים שלנתבעים ככולל מבוססת יש בעיקר אפשרות לסייע ברמה מנהלית ואולי בפיצוי קטן על נזק מסויים. לא מסתבר, שכאשר הסכימו שלא למשוך את חתימתם, הבינו שהנתבעת תתחייב כלפיהם במאות אלפי שקלים.

7ג. התחייבות במניעת ריווח

זאת ועוד, אין מדובר בנזק עקיף - גרמא, אלא בנזק חמור עוד פחות - מניעת רווח. נחלקו הפוסקים האם ניתן להתחייב בפיצוי על מניעת רווח, כפי שמצינו בפרשני השולחן ערוך (סא,ה). שכן השולחן ערוך מכריע:

שטר שכתוב בו שיפרע ההוצאות על הכפל, אסמכתא הוא ואינו גובה.

ויסוד הדברים בתשובת הרא"ש (סח,יב). דרכי משה (ז) כבר שאל מדוע אין בזה חיוב בדומה ל"אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא" שנפסק להלכה (רז,יג). הסמ"ע (יב) מתרץ שמדובר במי שדורש הוצאות יתירות וכן הסכים הגר"א (כ). הבי"ח תירץ, והש"ך (י) הוסיף וחייד את הדברים, וטענתם היא שבדבר שיש בו מניעת ריווח גרע מהוצאות ואין לחייב עליו בתשלום אף אם התחייב על פיצוי עבור השני.

בפתחי חושן (נזיקין פרק ג הערה צח) אסף מדברי הפוסקים החולקים בעניין ודן גם בשאלה האם תועיל התחייבות למניעת ריווח לדעת אלו הסוברים שלא הייתה התחייבות כזו בסתמא. הכרעת שער משפט (סא,ב) ומנחת פתים (סא,ב) שלא כדעת הש"ך ולדבריהם אם הייתה התחייבות מפורשת על מניעת ריווח ההתחייבות תועיל אמנם במקרה זה לא ברור שהייתה התחייבות כזו כלל.

בנוסף עולה השאלה האם צריך קניין בהתחייבות זו, עיין בפתחי חושן שם בשם קצות החושן (רז,ז) ובדברי מנחת פתים (שם) שיתכן שיש צורך בקניין, אך גם אם אין צורך כפי שניתן לכאורה לדייק מדברי הראשונים שהזכרנו, הרי שיש כמה סיבות שלא לחייב את הנתבעים בתשלום.

בנוסף לאמור מסתבר שאף אין כאן מניעת ריווח ברורה שכן הזכות לקבלת מילגה, אינה זכות אישית של האברך. ביטוי לכך הוא, שהאברך עצמו אינו יכול לפנות למשרד הדתות, לדווח על לימודיו התורניים ולקבל את הכסף מן המשרד. הכולל הוא זה שנתמך על ידי הממשלה, על פי רשימת האברכים שיכולים להיות נמנים, על פי קריטריונים מסוימים. על כן, לדוגמא, רשאי יהיה כולל לקבל מלגה זו, ולא להעבירה כלל לאברך (אף שיתכן שאף אברך לא יסכים ללמוד באותו כולל).

נמצא, שה"נזק" שנגרם לאברכים אינו הפסד המלגה, אלא קושי במציאת כולל שיסכים לקלוט אותם ולשלם להם מלגות כאשר הכולל אינו זכאי להיתמך על ידי המשרד בזכותם של האברכים

התובעים. או לחילופין, הנזק הוא יצירת מצב בו בחלק מהכוללים בהם יבקשו ללמוד, המלגה שתתקבל מהכולל תהיה נמוכה יותר, לאור העובדה שלא ניתן להכלילם ברשימת האברכים. מדובר אם כן באפשרות למניעת רווח באופן עקיף בלבד.

8. הגינות פעולת הנתבעת

מאידך, עולה שאכן היה כשל מצד הנתבעים שלא הסבירו לאברכים החותמים את משמעות החתימה. לאחר מכן, כשביקשו התובעים להשתחרר מן החתימה, דחו אותם וענו להם תשובות שיש בהן חוסר בהירות. חוסר הבהירות הזו, יצר מצב בו אכן לא התחייבו בדין זה מעיקר הדין, אך הוא אינו ראוי, וגרם לפגיעה במצבם של התובעים. במיוחד הדברים אמורים כלפי כולל תורני שצריכה להיות להקפיד שבעתיים על הדיוק בדברים ועל ניקיון כפיים מלא.

על כן, אנו קובעים מכח סמכותו לדון בין לדין ובין לפשרה, שיש לחייב את הנתבעת בסך של 4,000 ש"ח לכל אחד מן התובעים מסי' 3 ו 4. בסכום זה כלולה גם השתתפות הנתבעת בעלויות המשפט ואגרת בית הדין ששילמו התובעים.

ד. חישוב התשלומים לאברך

1. הנתבעת תשלם לתובעים על פי הפירוט הבא:

התובעים אברך א'	סכום
תביעה א	1236.70
השתתפות באגרה	100
סך הכל -	1336.70
אברך ב'	
תביעה א	381.70
השתתפות באגרה	250
סך הכל -	631.70
אברך ג'	
תביעה א	381.70
תביעה ג, כולל השתתפות באגרה	4,000
סך הכל -	4381.70
אברך ה'	
תביעה א	381.70
תביעה ג, כולל השתתפות באגרה	4,000
סך הכל -	4381.70
אברך ד'	
תביעה א	1370
השתתפות באגרה	100
סך הכל -	1,470

משרד ראשי: רח' ר' חייא 3 / פינת ברוריה (corner of Brurya St.) 3 Rav Chiya St. Main Office:

ת.ד. 36238 ירושלים 91360 P.O.B 36238 Jerusalem עמותה רשומה מס' 580282515 עמוד 13 מתוך 14

טל' 077-215-8-215 Tel פקס 02-5379626 Fax www.eretzhemdah.org beitdin@eretzhemdah.org

Founders: The Bellows Family Chicago, Illinois

ה. החלטה

1. הנתבעת תשלם לתובעים, על פי הפירוט הבא:

1336.70 ₪	אברך א'
631.70 ₪	אברך ב'
4381.70 ₪	אברך ג'
4381.70 ₪	אברך ה'
1,470 ₪	אברך ד'

2. הסכומים הנ"ל כוללים השתתפות בהוצאות בית הדין.

3. התשלום תוך 30 יום ממתן פסק הדין.

4. פסק הדין ניתן ביום כג בכסלו תשע"ב, 19 לדצמבר 2011.

הרב סיני לוי

הרב יוסף כרמל, אב"ד

הרב דניאל כ"ץ